

ISSN 0350–185X
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXIV, СВ. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Александар Лома, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић,
др Мирослав Николић, др Слободан Павловић, др Предраг Пипер,
др Слободан Ремейић, др Живојин Сијанојчић, др Срејто Танасић,
др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов, др Викјор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2018

ISSN 0350-185X, LXXIV, св. 1 (2018)
UDK: 811.163.41'282.2
811.163.41'366.543
COBISS.SR-ID: 267374348
DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1801121R>
Примљено: 4. маја 2017.
Прихваћено: 27. децембра 2017.
Оригинални научни рад

ДРАГАНА И. РАДОВАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ и
Филозофски факултет
Косовска Митровица

О ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНОЈ КОНСТРУКЦИЈИ У + *ГЕНИТИВ* У ВАЉЕВСКОЈ ПОДГОРИНИ**

У раду се на дијалекатском материјалу са терена Ваљевске Подгорине скреће пажња на сасвим уобичајену употребу конструкције у + *генитив* којом се у овој области може исказати посесивност и спацијалност. Употреба анализираних конструкција и њених конкурентних форми у трима говорним зонама Подгорине истовремено пружа основу за лингвогеографску анализу у оквирима ових говора, али и шире на (северо)западном србијанском тлу и изван његових граница. Уз то, показале се да стање у нашим дијалектима фрагментарно наставља поједине елементе дубљег историјског наслеђа.

Кључне речи: конструкција у + *генитив*, посесивност, спацијалност, (северо)западни србијански говори, говор Ваљевске Подгорине, шумадијско-војвођански дијалекат, ареални распоред.

1. Увод

1.1. Дијалектолошким описом говора Ваљевске Подгорине¹ (РАДОВАНОВИЋ 2014) обухваћена је фонетска и морфолошка пробле-

* draganailija@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (бр.178020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Ваљевска Подгорина данас је географска и административна целина у (северо)западној Србији, са четрдесетак брдско-планинских насеља. Грађа је сакупљена у следећим пунктовима: Балиновић (Бал), Беомужевић (Б), Богатић (Бог), Братачић (Бр), Брезовице (Брез), Врагочаница (Вр), Вујиновача (В), Горња Буковица (ГБ), Горња Каменица (ГК), Горње Црниљево (ГЦ), Горње Лесковице (ГЛ),

матика, утврђене су важније структуралне особине и назначени правци изоглоса², а изван предмета студије, по страни, остали су синтаксички детаљи, једнако важни за српску дијалектологију, лингвогеографију и генезу појединих појава. Нажалост, то је чест случај и у другим дијалектолошким монографијама, синтакса или сасвим изостаје или се дају детаљи у напоменама, по правилу у релацијама са стандардним језиком. Из Ваљевске Подгорине располажемо богатом грађом у форми аутентичног, спонтаног говора, која је погодна и за синтаксичко-семантичка истраживања.

1.2. За овај прилог издвојена је конструкција *у + генијив личне заменице или именице*, чија се значења у Ваљевској Подгорини могу свести на различите типове посесивности и спацијалности. У раду ће се анализирати употреба предлошко-падежне везе *у + генијив* у оквирима поменутих семантичких категорија и њихових конкурентних форми у трима говорним зонама подгорске области. Имајући у виду да је испитивани терен на извешан начин рубно подручје и да поједине маркантне структуралне дијалекатске црте (од којих су неке истовремено и архаичне) заокружују ареал управо у јужним пунктовима области и извесно указују на хоризонтално простирање појединих изоглоса (РАДОВАНОВИЋ 2014) – посебна пажња биће посвећена ареалном распореду употребе посматране конструкције у исказивању различитих значења у самој области, али и шире, у мери у којој то материјал са других терена дозвољава, на (северо)западном србијанском тлу и изван његових граница.

1.3. У савременим нормативним приручницима (граматикама) српског језика, употреба предлога *у* са генитивом одређује се као

Гуњаци (Г), Доња Буковица (ДБ), Доња Каменица (ДК), Доње Лесковице (ДЛ), Драгијевица (Др), Драгодол (Д), Златарић (З), Кунице (Кун), Коњиц (К), Лелић (Л), Лопатањ (Лоп), Мајиновић (М), Миличиница (Мил), Мравињци (Мр), Оглађеновац (Огл), Осечина (О), Осладић (Осл), Остружањ (Остр), Плужац (Пл), Причевић (Пр), Поћута (П) Ребељ (Реб), Ровни (Р), Ситарице (Сит), Совач (Со), Станина Речка (СР), Стрмна Гора (СГ), Стубо (Ст), Сушица (Суш), Суводање (С), Тубравић (Туб), Туђин (Т).

² Том приликом, установљене су, с обзиром на судбину јата, три говорне зоне: говори у којима је очувана фонолошка индивидуалност гласа јат (1), ијекавско-екавски говори (2) и екавизирани ијекавски говори (3), при чему је закључено да се граница између зона (1) и (2), (3) протеже до источних обронака планине Јабланик и даље продужава углавном левом страном тока реке Јабланице (РАДОВАНОВИЋ 2014: 334). Поред ове најмаркантније структуралне особености, и друге језичке појединости (фонетске, морфолошке и лексичке) показале су издиференцираност простора, што је у потпуном сагласју са њеним историјским границама и миграционим кретањима (па и народним разумевањем граница области), а не данашњим чиновничким поделама (РАДОВАНОВИЋ 2014: 14–17).

синтаксички архаизам (ПИПЕР 2005: 694; АНТОНИЋ 2005: 146), архаична форма у регионалној употреби, или као средство стилске маркираности у научним и стручним текстовима (ПИПЕР–КЛАЈН 2013: 339–340). Као о архаичној конструкцији говори и Стевановић, при чему констатује да је њена употреба ретка у градским срединама источнијих области српског језичког простора и да је све чешћа на пореда употреба предлога *у* и *код* (СТЕВАНОВИЋ 1979: 315–316).

1.3.1. У истим значењским категоријама региструју је и наши најрепрезентативнији речници (уп. Матичин шестотомник – РСМ и Матичин једнотомник – РСЈ). За ову прилику прегледана је и комплетна грађа за РСАНУ³ конструкције *у + генијив*, како би се покушале навестити изоглосе појединих значења. Међутим, грађа за РСАНУ доноси обиље примера из различитих књижевних и стручних текстова, али недостају потврде из збирки речи из различитих дијалекатских области. Семантичке категорије у којима се ова генитивна конструкција реализује подударају се са већ познатим значењима регистрованим у нашим речницима и ранијим граматикама.

1.3.2. У оквирима дефинисаних значењских категорија ову конструкцију коментарише и Фелешко у студији о генитиву. По овом аутору, у атрибутој позицији конструкција *у + генијив* има изразито посесивно значење. Надаље, њу није могуће увек заменити везом *код + генијив*, зато што је предлошко-падежни спој *у + генијив* ограничен само на везу са номиналним основама – с ознаком живо, те је примарна позиција ове конструкције прилошка одредба за место, а радња коју означава детерминисани глагол врши се „у близини“ лица означеног у номиналној основи (ФЕЛЕШКО 1995: 124–125).

2. Исказивање посесивности конструкцијом *у + генијив*

2.1. Употребом предлошко-падежног споја *у + генијив* у детерминативној функцији уз именицу (у адноминалној позицији), односно у предикатској функцији уз глагол *јесам/бићии*, с алтернативном позицијом уз глагол *имаћии*, на терену Ваљевске Подгорине може се исказати посесивност која, извесно, представља елементе дубљег историјског наслеђа.

2.1.1. Конструкција *у + генијив* за исказивање предикативне посесивности потврђена је већ у најстаријим старословенским тексто-

³ Захваљујем се руководиоцу пројекта РСАНУ, др Ради Стијовић и Управи Института за српски језик САНУ, који су ми омогућили да прегледам материјал.

вима. Наиме, она је као постојећа периферна синтаксичка могућност (уз синтаксичко-семантичку промену глагола *имати*) постојала још у прасловенском и као таква заменила је некадашњу општесловенску конструкцију *mihi x est*, наслеђену из праиндоевропског (с потврдама у старосрпском, староруском и старочешком). Показало се да је потискивање старијег модела новим узроковано како унутрашњим језичким процесима, тако и језичким контактима који су само „оснажили“ постојеће синтаксичке могућности (Грковић-Мелџор 2013: 122, 132–133).

2.2. Као полазни критеријум за класификацију грађе наметнула се најпре на синтаксичком плану детерминативна функција конструкције *y+генийив личне заменице или именице* уз глаголе и уз именице, на основу које се препознају два семантичка типа исказивања посесивности на овом терену.

2.2.1. Прва група примера указује на употребу и ареални распоред конструкције *y+генийив личне заменице или именице* уз глагол *јесам/биџи* и уз глагол *имати*.

(1) *У+генийив* уз глаголе *јесам/биџи*:

а) *јаџовска говори*: *у менџ је бџло* пџстава Б, а *џ нас бџло* трџшања ГЦ, а *тџ је џ менџ бџло* кџрлицџ Г, *џ њџ бџла* кџдеља бџлізу мџјџ јџднџ бџшчџ Остр, *џ нас дџл бџла* сџџџрџ кџђа дџлам дџ-сам јџ дџшла испод дџвџ С, *џ нас је бџџ пџтџс џ куђи* у цџлџм сџџбама СР, у мџгџ су дџџџ бџле слџге С, до скџра је *џ менџ бџла* кџрлица Мил, и гџр џмџ нџс, *бџла су* и *џ менџ* двџ [носа] Пл, прџ је *џ нас бџџ* свџ прџва клџса (дуван) Бр;

б) *ијекавско-екавски говори*: *џ менџ је бџло*, џмџм џ сад бџза Брез, па *џ нас бџла* зидџница кџђа ДЛ.

в) *екавизирани ијекавски говори*: нема потврда.

Употреба посматране конструкције уз глаголе *јесам/биџи* посебно је изражена на јатовском терену – у централној зони у насељима „праве Подгорине“, и у крајње западним периферним пунктовима (ближим Рађевини и Азбуковици). У јужним (ијекавско-екавски говори) и источним (екавизирани ијекавски говори) насељима области, она је или факултативна или потпуно изостаје.⁴

На семантичком плану наведени примери представљају семантички тип отуђиве посесије. Предмет посесије готово је увек отуђива својина (*куђа, кџрлица, кџдеља* и сл.), а само једна потврда илуструје

⁴ У свим трима зонама извршена је тотална ексцерпција грађе, с тим што због природе прилога са јатовског терена нису наведене потврде из свих пунктова, већ само из оних који би помогли у приказивању ареалног распореда.

релациону посесивност у ширем смислу, тј. друштвени однос (у *мо-га су дѣде бїле слуге*).

У теоријској литератури (у расправама које се односе на стандардни језик) о семантичким типовима исказивања посесивности налазимо да је соматска посесија у начелу атрибутска, али да изузетно уз глагол *имаџи* може да значи и неотуђиву соматску посесивност која се односи на делове тела (ПИПЕР 2005: 682–683; 694–695). У грађи су се нашли примери који показују да се отуђива посесивност у Подгорини може исказати и уз глагол *јесам/биџи* (сви примери су са јатовског терена):

а) соматска која се односи на делове тела: *џ менѐ су бїли моји зџби, свѐ је то бїло пџломљено Лоп⁵, у Раџојеве и Брџнчинѐ снаџѐ бїџ стџмак до зџба Д.*

б) неотуђива релациона посесивност која се односи на сроднике: *бїла џ нџс зџдруга⁶ Мил, џ менѐ бїла стрџна Г, у џџџа Тикѐ бїло дџџѐ Д, у Цвѐјѐ џџџџга бїли већ и сїнови ГЦ.*

(2) У+генитив уз глагол *имаџи*:

а) *јаџџовска говори*: а *џмало је џ нџс* две бїле фџрунѐ Со, а џндџј је *џмало џ нџс* чѐтри пѐт вадѐниџа Реб, џвѐк *џмали џ нџс* кџчњџк Пр, вџкџ дџгџчкџ [текме] *џмало је џ менѐ С; у џџџџ џмџ* џ сад књџга, у Тџм^џслава ГЦ, *џ нџс џмџ* сџшара Тђ, *џ менѐ џмџ* [земље] џв у јџднџм грџнту чѐтри џ по ѐктџраџ Осл, *џ менѐ џмџ* тџм вџш чѐсма Бр, дџјете, *џмџ џ менѐ* ѐно џјерема Пл, *џ мене џмџ* и џ сад, дџл стџпа Лоп, сџд вџдџм *џмџ џ шебѐ* јџ сам зџклџ прѐ пџр гџдџнџ џурка Сит, па џмџ џ менѐ пџлци, двџнѐс Бр.

б) *џјекавско-џкавски говори*: *џ нџс џмало* и земљџнџ [лонаџа] Брез, *џмало је у моџѐ сѐсџрѐ* [богиња] ДЛ;

в) *џкавизирани џјекавски говори*: *џмџ џ нџс* ѐно је [карлица] сџд нџсмо је бџџили Губ, ѐво *џ нџс џмџ* два ѐктџра зѐмље Губ.

Предлошко-падежна веза у +генитив уз глагол *имаџи* показује територијално равномерну употребу на јатовском терену, док је у другим двома зонама џена употреба спорадична.

У наведеним примерима генитивном конструкцијом уз глагол *имаџи* исказана је отуђива посесија. Међутим, нису непознати ни примери у којима се и у овом случају исказује:

⁵ Пример не заслужује даље проблематизовање, будући да би и зубе требало третирати као сваки други део тела (прст, нога, око), односно орган – условно речено отуђиви. Исказом је јасно наглашено да се ради о природним зубима – у свести информатора из народа немају се у виду вештачки зуби.

⁶ Пример је сврстан у овај семантички тип, будући да се ради о традиционалној друштвеној заједници коју чине сродничке везе.

а) соматска посесивност: *дóвдѐ ў менѐ ѝмала кòса* Брез Пл СР Сит С Др, *ў менѐ нѐкã чибўљица ѝмã ўстима* Туб;

б) и релациона: *ѝмало је ў њѝ јòш јѐдно дѐте* Реб, *ў нãс нѐмã старѐш^{нѐ}* Остр.

Потврде отуђиве посесивности уз глагол *имайѝ* на јатовском терену добијене су у централним и западним пунктовима. Само је по један пример забележен у другим двама зонама.

2.2.1.1. Илустративно наведене, следеће примере бисмо могли интерпретирати као конкурентне структуре:

а) *јайѝовски говори*: *ѝмãм чѐсму тў дòл пòт кућòм* (↔ у мене је дол пот кућом чесма) Бал, *òна нѝје ѝмала дѐцѐ* (↔ у ње није било деце) Б, *Мãја ѝмã двѐ цўрице мãторѐ* (↔ у Маје су две цурице маторе) Б, *ѝмали смо јѐдно пѐ-шес овãцã и двã вòчића* (↔ у нас било пе-шес оваца и два вочића) Пр, *òко пѐт ѐктãра мѝ имãмо првоклãсне зѐмљѐ* (↔ у нас је око пет ектара првокласне земље) ДК;

б) *ијекавско-екавски говори*: *ѝмãм дòл двã сѝна* (↔ у мене су дол два сина) Бог, *ѝмала сам ãлину и цѝпеле на сѐби* (↔ у мене је била аљина и ципеле) Брез, *ѝмала сам и ђѐда ў кући, жѝвио деведѐсѐт гòдѝнã* (↔ у мене у кући био ђед, живио деведесет година) ДЛ;

в) *екавизирани ијекавски говори*: *ѝмãмо мѝ нãшу водѐницу па мѐљѐмо* (↔ у нас има воденица па мељемо) Туб, *ѝмãм ѝ сад рãзбој* (↔ у мене има и сад разбој) Л.

Показује се да је употреба конкурентних форми у односу на посматрану генитивну конструкцију изразитија у североисточним периферним јатовским пунктовима (уп. т. 2.2.1.), који су у непосредном додиру са пунктовима других двеју зона.

2.2.1.3. На основу ареалне анализе, употреба генитивне конструкције уз глаголе знатно је изразита у централним и западним јатовским пунктовима. Њена употреба опада идући према периферији јатовског ареала и североисточним и јужним пунктовима, тј. према насељима са ијекавско-екавским изговором јата и оним екавизираним.

Поред тога што се генитивном конструкцијом уз глаголе исказује неотуђива посесија, нису непознати ни примери којима се изражава отуђива (соматска и релациона) посесивност (уп. т. 2.2.1.).

Са лингвогеографског становишта, када се има у виду целина штокавског наречја, занимљиви су различити типови имперсоналних реченичних структура у којима се ова конструкција појављује (исп. и примере у: ПЕТРОВИЋ 1973: 155).

2.2.1.4. Увидом у материјал са суседних сродних терена и нешто шире, генитивна конструкција у значењу „поседовати“ потврђена је у говору Горобила (М. Николић 1972: 695–696) и у говору Љештан-

ског (Тешић 1977: 239). У овом значењу налазимо је у прекодринским говорима, у говору Горњих Цапарди (Ђукановић 1983: 261) и у Обадима (Симић 1978: 93), као и у знатно удаљенијим источно-херцеговачким говорима – у говору Роваца (Пижурица 1967: 145) и у говорима северозападне Боке (Павловић 2000: 127). За потпунији западаносрбијански ареални распоред недостају нам подаци из Драгачева, србијанског Полимља и Тршића.

2.2.2. У другој групи примера, генитивна конструкција јавља се у адноминалној позицији, уз именицу:

а) *јајтовски говори*: *сѝн љ менѝ ѝмѝ јѝдно жѝнско дѝте К, сѝн љ менѝ бѝо у вѝјсци Сит, мѝјка љ ѝебѝ ѝтишла кѝлеби С; љ ѝебѝ Драгић слѝжио ѝндѝј Д, љ менѝ Сѝѝана мѝла Г, љ њѝ ѝѝрка пѝгинула Остр, па љ њѝгѝ ѝѝница ѝстала и ѝна мѝда Лоп, љче Мѝтровдѝна у Мѝливоја сѝн ѝтишѝ нѝ пѝво Пл, љ менѝ љнук пѝгинуо Сит, а у Сѝѝвкѝ јѝлече ѝмало вѝкѝ (↔ Стивчино јелече је имало овако) С, нѝ знѝм рѝцеп, док сам гѝр бѝла љ менѝ је тѝ вѝшѝ мѝјка гѝтов^нла Д; љ менѝ ѝвѝј брѝѝ тражи дѝѝбу С, љ менѝ је свѝјѝк јѝко сѝрѝѝен Огл, љ менѝ баш ѝѝѝц пѝкѝјни рѝчѝ Остр, у Мѝрицѝ вѝдѝм ѝрѝѝи рѝгрѝжени СР, јѝ љзѝ ѝсѝѝам љ менѝ вѝкѝ рѝке З, љ ѝебѝ се заледѝ рѝке кад ѝнѝ рѝѝтрѝш Т.*

б) *ијекавско-екавски говори*: *љ менѝ ѝѝѝц и мѝјка* пошто се подијелили па дрѝгѝ гѝдине Брез, *љ менѝ свѝкар и чѝвек бѝрѝ кѝдиљу* (↔ мој свекар и човек беру) ДЛ;

в) *екавизирани ијекавски говори*: *па љ менѝ ѝѝѝ свѝд је ѝмѝ пријатѝѝ* (↔ мој ѝѝѝ је имао свуда пријатѝѝ) Бог.

Генитивном конструкцијом у + *генитив* личне заменице или именице у адноминалној позицији на терену Ваљевске Подгорине исказују се два типа неутуђиве посесивности – соматска која се односи на делове тела, и релациона која се односи на сроднике. Такође, сасвим су спорадични примери, и то само на јатовском терену, у којима овом конструкцијом управља именица у неком зависном падежу (у *Тѝјосавѝ сѝна ѝтераше ГЦ*).

Ова појединост не диференцира оштро јатовску зону, али се из ареалног распореда јасно види да је њено упориште у централним и западним пунктовима. Да интензитет њене употребе у адноминалној позицији опада ка североисточној и јужној периферији јатовског ареала, потврђују и факултативни примери из друге две контактне зоне.

2.2.2.1. Из све три зоне располажемо и потврдама у којима се овај тип посесије исказује конкурентном формом – присвојном заменицом. Илустративно наводим:

а) *јајшовски говори*: *мој оџац* знаџ да прџви опџнке Бр, *моја мајка* проју мес^нла Г, *деџа* је *мој* пуно живиџ Пл, *мој тај деџа* он је џт^ншо да прџси деџојку СР, *њен свџкар* прџвио Пр, па *моја унука* није се шишала уџште Бал, *моја мајка* била таџ цура ГК.

б) *ијекавско-екавски говори*: *мој свџкар* вјенџо Арсена Брез, *мој оџац* џправиџ кућу Суш, *моја јеџирова* жив^нла скџро стџ гџџина ДЛ, кџпџ *мој кум* Влџдимир Мр, *моја мајка* м^нџсиџ проју Суш.

в) *екавизирани ијекавски говори*: а *мој џале* није бџџ наклџњен Бог, *мој Милан* кад је бџо у бџлници СГ, *мој Љубо* пџгинџ СГ.

2.2.2.2. Дијалектолошка литература у новије време доноси обиље потврда са источнџбосанског терена (уп. РЕМЕТИЋ 2008; СИМИЋ 2013) и суседне контактне зоне – Раџевине (ПЕТРОВИЋ-САВИЋ 2010), у којима генитивна конструкција служи за исказивање посесивности „у вредности“ присвојне заменице. Конструкција је, бар што до сада знамо, поред романијских говора, забележена у Горњим Цапардама (ЂУКАНОВИЋ 1983: 70–71) и суседним Обадима (СИМИЋ 1978 : 90). У овом значењу није регистрована у Ужичкој Црној гори, Драгачеву, говору Љештанског, србијанском Полимљу, Колубари, а нема је извесно ни даље према Шумадији.

Према стању у другим говорима, могло би се закључити да би управо Ваљевска Подгорина могла бити и сама периферија исказивања неџтуђиве („чисте“) посесивности проблематизованом конструкцијом, што би била јџш једна потврда (уз то, на синтаксичко-семантичком плану) хоризонталном прџстирању појединих изоглоса.

2.2.2.2. По мишљењу Слободана Реметића, у питању је затечени архаизам, на источнџбосанском терену преузет од Бошњака – носилаца источнџбосанског дијалекта насталог на простору средњовековне босанске државе (РЕМЕТИЋ 2008: 396–398).

3. Исказивање просторног значења конструкцијом *у + генијџив*

3.1. У стручној литератури посебно су наглашавани примери одређивани као „гранични случајеви“, у којима је конструкција *у + генијџив* у значењу „бављење једног појма у сфери другог“ (ИВИЋ 1957–1958: 145) интерпретирана тако да ставља ову конструкцију на границу између спацијалне и посесивне детерминације. Њена специфичност огледа се у томе што јој је лексички експонент увек именица са обележјем живо, којом је исказан посесор имплицитног просторног локализатора и она као таква увек може бити замењена конкурентном конструкцијом *код + генијџив*, с обележјем живо (ПА-

вловит̃ 2000: 42–43). Оваква значењска нијанса значи да се објекат локализације налази у сфери детерминације надлежношћу именованог лица, то јест борави у локализатору који је „у нашој кући, у нашем крају, у нашем народу“ (Павловић 2006: 53).

3.2. Значење је потврђено врло рано већ у старосрпској пословноправној писмености, а његова конкурентна форма *конь + гениѿив* регистрована је тек у актима из петнаестог века. По мишљењу С. Павловића, „уз индирективне глаголе старосрпско *оу + ген* прво [се] потискује из комбинације с именицама маркираним обележјем [живо –], док у сфери значења ‘бављење једног појма у сфери другог’ аутономно влада ... све до XV века, доживевши и наше време“ (2006: 54).

Историјски гледано, узима се да је статус ове предлошко-падежне везе „уздрман“ фонетским померањем почетног *цъ(-)>*ц врло рано у предисторијском периоду када се општесловенски предлог *цъ (с акузативом и локативом) почео изједначавати са општесловенским јуксталокационим предлогом *и (с генитивом). Старосрпски предлог *оу* тако се односио на две локализације – унутрашњу оријентацију и простор одређен близином оријентира, што је бивало неodrживо. Због тога је јуксталокационо значење преузео нови предлог, а предлог *оу* остао је везан за интралокализацију (Павловић 2006: 55).

3.3. Грађа забележена у Ваљевској Подгорини показује да се и у овој области предлошко-падежним спојем у+ *гениѿив* могу исказати поједина спацијална значења.

3.3.1. *Нейосредна ѿпросторна локализација.* У оквиру ове значењске категорије издвајају се примери у којима је генитивном конструкцијом исказан посесор имплицитног просторног локализатора:

а) *јаѿѿовска зона:*

– ужи простор: *у̇ н̄ас д̄ѣж̄е сл̄аву П̄а̄ѿн Мил; п̄оч̄е̄ у̇ мен̄е̄ в̄ода [ливади] да̄ о̄с̄е̄ж̄е̄ д̄о̄л̄ у̇ Ј̄а̄дру Др, ја̄ њ̄емӯ ка̄ж̄ем̄ н̄е̄ћ̄е̄ [дете] у̇ мен̄е̄ н̄ӣшта да̄ ј̄е̄д̄е̄ В;*

– шири простор: *у̇ н̄ас се̄ т̄о̄ п̄о̄стило̄ пр̄е̄ о̄ва̄ј̄ с̄а̄д̄ што се̄ з̄ов̄е̄ ча̄сн̄ѣ̄ п̄о̄ст̄ ГБ, у̇ н̄ас с̄а̄мо̄ ст̄а̄љ̄а̄ се̄ у̇ че̄сницӯ д̄ѣ̄н̄а̄р̄ н̄е̄к̄ѣ̄ Осл, у̇ нас, учӣ Б̄о̄ж̄ѿ̄а̄ на̄ П̄е̄цӣнд̄ан̄ д̄н̄д̄а̄ се̄ п̄е̄ч̄е̄ п̄еч̄ен̄ца̄ СР, ѿ̄ма̄ о̄в̄де̄ у̇ н̄ас ј̄ед̄но̄ Љ̄уб̄ино̄ вр̄ело̄ ӣ с̄а̄д̄ б̄ило̄ с̄е̄д̄е̄ње̄ М, во̄јска̄ б̄ила̄ је̄ у̇ н̄ас̄ п̄о̄з̄ва̄на, пре̄ док̄ јо̄ш̄ н̄ӣје̄ р̄а̄то̄ Огл;*

б) *ијекавско-екавски говори:*

– ужи простор: *б̄ило̄ на̄рода̄ п̄ӯно, у̇ мен̄е̄ је̄ с̄е̄д̄моро̄ на̄с̄ б̄ило̄ Суш; ѿ̄ма̄ у̇ љ̄ӯд̄ѣ̄ д̄о̄ћ̄е̄ у̇ ст̄ан̄ ӣ раз̄ва̄л̄ѣ̄ ст̄ан̄ Брез.*

– шири простор: *у̇ н̄ас̄ н̄ѣ̄ко̄ т̄о̄ н̄е̄ мӣј̄е̄ња̄ к̄ума̄ Брез.*

в) *еквивизирани ијекавски говори*: нема потврда.

Следећи примери могли би да потврде да је генитивном конструкцијом исказан посесор експлицитног просторног локализатора: имали су Цигани *у̇ н̄ас* у мојим селу у комшилуку *ва̀к̄о* један зесеок СР, *у̇ мен̄е* пуна кућа *на̀ро̀да* Г.

Грађа показује да је посесор исказан личном заменицом или именицом с обележјем живо. Просторни локализатор може бити ужи (кућа, њива, колиба) или шири (крај, село, заселак и сл.).

Ареално посматрано, једино јатовски терен добро илуструје употребу конструкције *у + генитив* са значењем непосредне просторне локализације. У зони ијекавско-екавских говора, генитивна конструкција у овом значењу сведена је на факултативну употребу.

3.3.1.1. Непревело стање показује употреба конкурентне форме:

а) *јајшовски говори*:

– ужи простор: *пра̀в̄ле* *це̄ђ* ми *жѐне*, ал *зна̀ш* *ка̀ко* и *ко̀д мен̄е* је *та̀мо* било О, *имао* *код* *мо̀ји* *тишљера̀ј* ДК, *ко̀лк̄о* *има̀ло* *оделѣ̀ња* *у* *ку̀ћи* *ка* *си* *бѝла* *дѐво̀јка* *ко̀д* *њӣ*? Б, *ко̀д* *њӣ* *се* *нѝје* *зна̀о* *га̀зда* Д, *ко̀д* *на̀с* је *об̄ча̀ј* *ти* *са̀д* *трѐба* *д* *идѣ̀ш* *да* *вѐриш* *дѐво̀јку* Лоп, *ко̀д* *мо̀г* *о̀ца* *бѝо* *ми* *стрѝц*, *старѣ̀ш̄на* Д, *има̀ли*, *ѐво* *ко̀д мене* и *дан̄ас* *те* *ст̄упе* и *ту̀чка* Сит, *код* *ку̀ма* *по̀ко̀јно̀г* *Илѝј̄е* *има̀ло* В;

– шири простор: *ко̀д на̀с* то не *га̀тај̄у* Бал, а *зѣт* *мо̀ра* *ко̀д на̀с* *д-* *о̀бор̄и* *ја̀буку* Бр, *нѐгди* је *бѝло* *о̀нӣ* *ка̀пци* *ко̀д на̀с* *нѝје* Др, *о̀бича̀ји* *су* *ко̀д на̀с* *да* *кр̄шта̀ва* *се* *дѐте* ГЦ, *ко̀д на̀с* *ко̀рѝштена* *плѣ̀шка* *дѐсна̄*, *осѣ̀че* *се* Остр, *на̀јгла̀вна* *ду̀шно̄* *ко̀д на̀с* је *та̀ко* Пл, *нѐма̄* *ко̀д на̀с* *ку̀рја̀ка̄* Осл.

б) *ијекавско-екавски говори*:

– ужи простор: *ко̀д мен̄е* пуно *ђѐце̄* ДЛ, и *ту̀* је *један* *ра̀дио* *си-* *но̀вац* *ко̀д* *нѐга̄* *пу̀но* [на *има̀њу*] Бог, *мо̀ј* *о̀тац* *ка̀же* *код* *мен̄е* *нѐће-* *те* *сјѐсти* *нѝједна* Брез, *Ко̀д* *нѐга̄* је *на̀јчѐшћа̄* *ѝгра̀нка* *бѝла* Туб;

– шири простор: *гу̀њеви* *су* *ко̀д на̀с* *но̀шени* *зна̀ш* Л, *ко̀д на̀с* *не* *ко̀љу* *тѐла̀д* *о̀вде* Брез, *ко̀д на̀с* *прѝје* *се* *нѝје* *пра̀вило* *ко* *са̀де* *зимни-* *ца* ГЛ, *ко̀д на̀с* је *бѝвало* *об̄чно* *шарѐнӣ* *му̀ру̀за̄* Брез, и *код* *на̀с* *то* *ста̀ре̄* *жѐне* *но̀силе* *о̀не̄* *бо̀шче* и *кѐцеље* Туб;

в) *еквивизирани ијекавски говори*:

– ужи простор: *шта̀* је *о̀во̄* *ка̀ка* је *о̀во̄* *во̀јска*, *сѐди* и *јед̄е*, *ка̀же*, *та̀ко̄* је *код* *њӣ* [зона А] СГ.

– шири простор: *Нѐмац* *све̄* *изго̀ро̄* у *ко̀рену*, *све̄* је *код* *на̀с* *изго̀ро̄* Сед.

Колебање у употреби конкурентних форми лепо илуструју примери: *јѣл* *ча̀рала* *у̇* *ва̀с* *о̀вца* *Ба̀дња̀к?* *Ко̀д на̀с* је *ча̀рала* *о̀вца* Мил, *нѝје* *ко̀д на̀с* *др̄ен*, *у̇* *на̀с* је *цѐрова* *ко̀ра* Остр.

3.3.1.2. Са других терена имамо налазе који указују на превагу предлога *код*, уз интерпретацију да је предлог у ређи. Тако је у Горобиљу (М. Николић 1972: 695–696), у говору Љештанског (Тешић 1977: 239), у прекодринским говорима – Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 260–261), Обадима (Симић 1978: 90–93) и на ширем западnobосанском терену (Дешић 1976: 282; Петровић 1973: 155), као и у удаљенијим источнохерцеговачким говорима – у говору Роваца (Пижурица 1967: 144–145) и у северозападној Боки (Павловић 2000: 43). Недостају нам подаци из србијанског Полимља, Драгачева, Тршића, Колубаре, моравичког краја, Ужичке Црне горе и централне Шумадије.

3.3.2. *Удаљавање од локализатора.* Конструкцијом у + *генитив* у испитиваној области може се исказати удаљавање од локализатора – аблативност. Раполажемо само потврдама са јатовског терена: Кџо, ја-мислим ти-се порџаш, а ти се порџила, а љ менџ сџмо вџда Г [↔ од/из мене иде само вода], само љшла љ кућу, а љ менџ крв љдџ из нџса [↔ крв иде од мене, из носа] Др, љскала љ менџ јџко рџзбџ Лоп, дџде ми рџвџ двџјес дџнџрџ па кад бисмо дџл код чџсмџ љзџла Јџрдџнка љ менџ џнџ пџру С, љшла те љзџла почџтак љ њџ СР, а љскџ Ёко љ менџ кџјмака С, пос љшла те љскала љ џнџ да ми врџти Пл, и џдџ њџн сџн и љзмџ љ њџ муштџлук В, кџпиџ Дрџгиша љ њџгџ џктџр [↔ купио од њџга хектар] С.

Ранија истраживања западносрбијанских говора углавном не бележе ово значење, што наводи на помисао да га нема. Ову синтаксичку појединост извесно потврђује суседно Љештанско, уз напомену да се оно реализује уз глагол *искаши* (уп. нпр. Тешић 1977: 239).

3.3.3. *Приближавање локализатора.* Посматраном генитивном конструкцијом факултативно се може исказати адлативност. Једна потврда је са периферије јатовског терена, а друга из зоне ијекавско-екавских говора: џви џтишли гџр у Бџсџљкџ и вџдџ гџрџ Б. љ нџс дџђџ па се љвџлџ љ кућу прџстерџ брџме слџмџ па пџл'јџжџ ДЛ.

3.3.4. У грађи је забележен и пример у којем би конструкција у + *генитив* могла исказивати значење неодређене посредне просторне локализације „у близини, поред“ (/јуксталокација), што се можда може сместити у контекст историјског развоја значења предлога у (в. Павловић 2006: 74). Пример је из ијекавско-екавске зоне:

Јџ вџдџм вџлове за улчџре. Камџџни прџлазџ ја-нџћу да зџкачџм нџ за когџ, ни нџко зџ ме. Нџџћџ чџвјек нџкџ с камџџном и џн љста-виџ, камџџн је бџџ вџкџ љ менџ стаџ, а мџј вџ је вџкџ на јџдну стрџну вџше и вџкџ се пџдџбијџ под тџчак рџвџ. Мџј чџвјек гџвџриџ „џ,

Њено упориште је у централним и западним пунктовима (ближим Рађевини и Азбуковици), а идући ка периферији јатовског терена употреба генитивне конструкције слаби, што потврђује факултативност или и потпуни изостанак потврда из тих периферних пунктова, као и из пунктова двеју контактних зона.

4.2. Као специфичност издваја се употреба конструкције у + *генитив* у адноминалној позицији, којом се исказују оба семантичка типа неутуђиве посесије. Судаћи по грађи којом располажемо у дијалектолошким расправама, могло би се закључити да је управо Ваљевска Подгорина – прецизније јатовска зона – сама периферија овог синтаксичког архаизма, чије је упориште, барем према ономе што сада знамо, на источнобосанском терену. Ово би указивало на могућност да неке изоглосе имају хоризонтални правац пружања: запад–исток.

4.3. Поред посесивног значења, материјал доноси потврде у којима се овом конструкцијом исказују и посебна спацијална значења. Као најмаркантније, издваја се непосредна просторна локализација где је исказан посесор имплицитног просторног локализатора. Напореда, у употреби су и конкурентне форме, с предлогом *код*.

4.4. Досад речено у вези са посматраном конструкцијом на тлу Ваљевске Подгорине и њеног суседства, наводи на помисао да је ова дијалекатска област (прецизније њена јатовска зона) периферија ареала уобичајене употребе у + *генитив*. Да би се ово са сигурношћу могло потврдити, потребно је надаље у дијалектолошким расправама обратити пажњу на проблематизовани синтаксички детаљ и употпунити дијалекатску мапу материјалом из осталих зона.

Цитирана лијерајура

АНТОНИЋ, Ивана. *Синтакса и семантика падежа*, у: Синтакса савременог српског језика. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска, 2005, стр. 119–298.

ГРКОВИЋ-МЕЛЦОР, Јасмина. *Развој предикативне посесије у словенским језицима*, у: Историјска лингвистика. Когнитивно-типолошке студије. Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића, 2013, стр. 116–138.

ДРЕШИЋ, Милорад. *Зајаднбосански ијекавски говори*. Српски дијалектолошки зборник XXI, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1976, стр. 1–316.

ЂУКАНОВИЋ, Петар. *Говор села Горње Цајарде (код Зворника)*. Српски дијалектолошки зборник XXIX, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 1983, стр. 191–294.

- Ђукановић, Петар. *Говор Драгачева*. Српски дијалектолошки зборник XLI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, 1995, стр. 1–240.
- Ивић, Милка. *Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог XXII, Београд, 1957–1958.
- МАРКОВИЋ, Славољуб. *Говор Ужичке Црне Горе*. Српски дијалектолошки зборник LVIII, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 2011, стр. 337–672.
- Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија*, Београд, 1879, стр. I–XXIV + 643.
- Николић, Берислав. *Тришћки говор*. Српски дијалектолошки зборник, XVII, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1968, стр. 367–472.
- Николић, Берислав. *Колубарски говор*. Српски дијалектолошки зборник XVIII, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1969, 1–71.
- Николић, Видан. *Моравички и горњосјуденички говори*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика. Студије српске и словенске. Монографије, Серија IV, Број 3, 2001.
- Николић, Мирослав. *Говори србијанског Полимља*. Српски дијалектолошки зборник XXXVII, 1991, стр. 1–549.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. *Посесивне категорије у руском језику. (У своме историјском развоју и данас)*. Београд: Филолошки факултет, 1983.
- НОМАЋИ, Мотоки. *О пројекцији посесивности и њеном утицају на неопређене посесије*. Предраг Пипер (ур.). *Когнитивна лингвистичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ, 2006, 163–173.
- ПАВЛОВИЋ, Љубомир. *Колубара и Подгорина. Антиројогеографска промајрања*. Српски етнографски зборник VIII, Насеља српских земаља, књ. IV, Београд, 1907, стр. 345–1085.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. *Дейерминативни падежи у говору северозајадне Боке*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Библиотека јужнословенског филолога, 2000.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. *Дейерминативни падежи у старосрпској пословној правој писмености*. Нови Сад: Матица српска, 2006.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. *Генијив с предлогом оу и његови синтаксички конкуренцији у старосрпским повељама и писмима*. Зборник Матице српске за славистику 67. Нови Сад: Матица српска, 2005, 65–76.
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб. *О говору Змијања*. Нови Сад: Матица српска, 1973.
- ПЕТРОВИЋ-САВИЋ, Мирјана. *Исказивање посесивности у Рађевини конструкцијом предлог у+генијив личне заменице*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, LIII/2, Нови Сад: Матица српска, 2010, стр. 123–131.
- ПИПЕР, Предраг. *Семантичке категорије у простој реченици: Синтаксичка семантика*, у: Синтакса савременог српског језика, Београд–Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска, 2005, стр. 575–978.
- ПИПЕР, Предраг, Иван Клајн. *Нормативна грамика српског језика*. Нови Сад, Матица српска, 2013.

- ПИЖУРИЦА, Мато. *Уйојреба њадежа у говору Роваца*. Прилози проучавању језика, 3, Нови Сад: Филозофски факултет, 1967.
- РАДОВАНОВИЋ, Драгана. *Морфолошке особености говора Средње Колубаре*, Српски дијалектолошки зборник, LIII, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 2006, стр. 1–186.
- РАДОВАНОВИЋ, Драгана. *Говор Ваљевске Подгорине*. Српски дијалектолошки зборник, LXI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 2014, стр. 1–366.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. *Говори централне Шумадије*. Српски дијалектолошки зборник XXXI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 1985, 1–555.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. *О њосесивној конструкцији у + генијив личне заменице на источнобосанском њерену*. Јужнословенски филолог, LXIV, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008, 391–400.
- СИМИЋ, Зоран. *Заменички генијив с њредлогом у као формализатор њосесивности у романијским говорима Сѡарог Влаха*. Годишњак за српски језик, XXVI, Ниш: Филозофски факултет, 2013, стр. 481–495.
- СИМИЋ, Милорад. *Говор села Обади у Босанском Подрињу*. Српски дијалектолошки зборник XXIV, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1978, стр. 1–124.
- ФЕЛЕШКО, Казимјеж. *Значења и синѡакса срѡскохрвајског генијива*. Студије о Србима, Нови Сад – Београд: Матица српска – Вукова задужбина – Орфелин, 1995, стр. 5–164.

Драгана И. Радовановић

О ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНОЙ КОНСТРУКЦИИ У + ГЕНИТИВ В ОДНОМ (СЕВЕРО)ЗАПАДНОМ ГОВОРЕ СЕРБИИ

Резюме

В статье на диалектологическом материале полевых записей района Валевской Подгорини отмечается вполне обыденное употребление конструкции *у + генијив*, с помощью которой в данной области может высказываться принадлежность и пространственность. Употребление исследуемой конструкции и ее конкурентных форм в трех говорах Подгорини одновременно позволяет провести лингво-географическое исследование в рамках не только этих говоров, но и шире, на территории (северо)западной Сербии и за ее пределами. Также выявлено, что состояние данных диалектов частично сохраняет определенные элементы более глубокого исторического наследия.

Ключевые слова: конструкция *у + генијив*, принадлежность, пространственность, (северо)западные говоры Сербии, говор Валевской Подгорини, шумадийско-воеводинский диалект, ареальное распространение.

Dragana I. Radovanović

ON THE *U* + *GENITIVE* PREPOSITION-CASE FORM
IN A (NORTH)WEST SERBIAN DIALECT

Summary

Drawing on the materials that treat dialects collected in the region of Valjevo Podgorina, the author of the paper considers the presence of the *u*+*genitive* form that is regularly used in this area to express possession and spatiality. The use of this and the competing forms in three speech areas of Podgorina provides the grounds for linguo-geographic analysis, not only with relation to these speech areas, but also within a wider (north)west Serbian region and over the regional boundaries. In addition, the analysis shows that the situation in Serbian dialects represents a fragmented continuation of a number of elements rooted in the historical background.

Keywords: *u* + *genitive* form, possession, spatiality, (north)west Serbian dialects, Valjevo Podgorina dialect, Šumadija-Vojvodina dialect, areal distribution.